

BUDISM KUI ELAV KOGEMUS

ANAGARIKA GOVINDA

Tõlgitud raamatust: Foundations of Tibetan Mysticism. London, 1972, lk 35-39.

Sõnumitooja 11 (35), 1990

Iga uus kogemus, iga uus situatsioon elus laiendab meie vaimset silmaringi ja põhjustab meis peenekoelise muutuse. Nii muutub meie loomus pidevalt mitte ainult elutingimuste tõttu, vaid isegi siis, kui need jääksid samaks, sest uute muljete pideva juurdetulekuga muutub meie psüühika struktuur ikka erinevamaks ja komplitseeritumaks. Ükskõik, kas me nimetame seda "protsessiks" või "degenereerumiseks", tuleb meil nõustuda tõsiasjaga, et see on kogu elu seadus, milles diferentseerumine ja koordineerimine üksteist täiendavad.

Seega on igal põlvkonnal oma probleemid ja ta ise peab neile lahenduse leidma. Probleemid, samuti vahendid nende lahendamiseks kasvavad välja minevikutingimustest ja on seetõttu nendega seotud, kuid nad ei saa kunagi olla nendega identsed. Nad pole täiesti identsed ega ka täiesti erinevad. Nad on pideva kohanemisprotsessi tulemus.

Samal viisil peaksime vaatlema religioosete probleemide arengut. Ükskõik, kas me peame neid "progressiks" või "allakäiguks", on nad vaimse elu vajadused, mida ei saa suruda jäikade, muutumatute eeskirjade raamidesse.

Suured religioosid ja sügavalt juurdunud filosoofilised tõekspidamised pole individuaalne looming, ehkki väljapaistvad isikud võisid neile anda esimese tõuke. Nad võrsuvad loominguliste ideede, suurte läbielamiste ja sügavate nägemuste algest. Nad arenevad paljude põlvkondade jookul vastavalt oma sisemisele seadusele just nii, nagu puu või mis tahes organism. Neid võiks nimetada "vaimu loomulikeks tuletisteks", kuid nende kasvamine, avarumise ja küpsemise võtab sega. Ehkki kogu puu sisaldub potentsiaalselt seemnes, läheb aega, enne kui ta omandab nähtava kuju.

Mida Buddha võis õpetada sõnades, oli vaid murdosa sellest, mida ta õpetas ainuüksi oma juuresoleku, oma isiksuse ja elava eeskujuga. Ja kõik need on ainult murdosa tema vaimsest kogemusest. Buddha ise oli teadlik sõna ja kõne puudustest ja piiratusest ning ta kõhkles, kas kuulutada oma õpetust ja valada sõnadesse seda, mis on liiga sügav ja peen, et temast palja loogika ja tavalise inimhõltsamisega aru saada. (Sellest hoolimata leidub ikka veel inimesi, kes ei näe budismis midagi muud peale "mõistuse religiooni" ja kelle jaoks "mõistus" on rangelt piiratud teaduse valguse ja möödunud sajandi kindla loogikaga või "viimaste" teadusesaavutustega!)

Kui Buddha vaatamata sellele lõpuks otsustas avaldada tõe kaastundest nende väheste vastu, "kelle silmi vaevu kattis tolm", vältis ta kõnelemist lõplikest asjust ja keeldus vastamast kõigile küsimustele, mis puudutasid Teostuse ülemaist seisundit või teisi sellesarnaseid probleeme, mis ületasid inimintellekti võimed. Ta piirdus praktilise tee näitamise ja viisi kõigi nende probleemide lahendamisele, ning seda tehes selgitas ta alati oma õpetuse olemust sellisel kujul, mis vastas kuulajate võimetele. Talupojaga rääkis ta põllumajandusest, käsitöölisega võrdluste abil, mis vastas nende elukutsele, braahmanitega filosoofilises keeles ning võrdluste abil, mis olid seotud nende maailmakontseptsiooni või religioosse praktikaga (nagu ohverdamisrituaalid jne), linnakodanikele ja majapidajatele rääkis ta kodanikukohustest ja perekonnaelu vürustest, usaldades oma õpetuse sügavamad aspektid ja kogemused kõige kõrgematel astmetel edasijõudnud õpilaste kitsale ringile, eeskätt oma koguduse liikmeile.

Neid edasijõudnute õpetusi on nimetatud esoteerilisteks ehk "salajasteks" doktriinideks; nende eesmärk polnud siiski kedagi välja jätta kõrgemate teadmiste ja tõetunnustete saavutamisest, vaid vältida nende inimeste tühja juttu ja spekulatsioonide, kes püüavad intellektuaalselt aimata teaduse eksalteeritud seisundeid, ilma et püüaks neid praktiseerimisega saavutada.

Kui buddha hurjutas pretensioonikaid preestreid, kes pidasid oma teadmisi ja ametit oma kasti eesõiguseks, salatsemise ja salapäratsemise pärast, või kui ta kuulutas, et ei tee vahet "sisemise" (esoteerilise) ja "välise" (eksoteerilise) õpetuse vahel ja et ta hoia midagi suletud peopesas varjul, ei tähendanud see sugugi, et ta poleks vahet teinud targa ja rumala vahel, vaid et ta oli valmis õpetama ilma kitsendusega kõiki, kes soovisid talle järgneda. Ktsendamise tuli aga tema kuulajate ja õpilaste poolt, nimelt nende endi võimest aru saada, ja siin tõmbas Buddha joone selle vahele, mida tema ise teadis ja mida ta pidas vajalikuks õpetada.

Kord, kui Valgustatu elas Simsapa-salus, korjas ta maast peotäie lehti, näitas neid õpilastele ja ütles, et nii nagu tema käes on vähe lehti võrreldes kogu salu lehtedega, moodustab ka see, mida ta neile on õpetanud, vaid väikese osa sellest, mida ta ise teab. Aga ta avaldab oma õpilastele ainult niipalju, kuipalju on tarvis vabanemise saavutamiseks.

Seda liiki vahet tuleb teha igal õpetajal mitte ainult üldiselt, vaid ka igal üksikul juhul. Dharmat ei tohi peale sundida neile, kes sellest ei hooli või kes pole selleks veel küpsed; teda tuleb anda ainult neile, kes janunevad kõrgema teadmise järele, ning teda tuleb anda õigel ajal ja õiges kohas.

Budismi arengu osas tähendab see seda, et iga ajastu ja maa pidi leidma õpetusele oma väljendusviisi ja meetodi, et hoida budismi idee elavana. See "idee" ei olnud filosoofiline tees ega metafüüsiline dogma, vaid tõuge uue mõtteviisi poole, mille järgi maailma ja meie endi teaduse feniomeni ei tule vaadelda "mina", vaid "mitte-mina" seisukohalt. Seisukoha sellise ümberpööramisega avaldusid kõik asjad järsku uues perspektiivis, kuna sise- ja välismaailm muutusid võrdselt ja vastastikku meie teadusest sõltuvateks nähtusteks – teadusest, mis vastavalt arengutasemele koges

erinevat reaalsust, erinevat maailma. Arengutase aga sõltus astmest, millel ületati "mina"-illuusion ja koos sellega egotsentriline perspektiiv, mis moonutab kõiki asju ja sündmusi ning lõhub nende sisemise seose. Täiusliku vaimse tasakaalu taastamine koos vihkamise, iha ja kannatuse allikast – egoismist – tingitud illuiooni ületamisega ongi kirgastusseisund. Mis iganes viib selle seisundi saavutamisele, on Buddha tee, mis pole fikseeritud ükskord ja igavesti ning mis ei ekisteeri ajast ja individist sõltumata, vaid ainult ränduri liikumises ja edasiminekus sihi poole, mida näitas Buddha. See on tee, mida tuleb uuesti realiseerida ja luua igal ränduril.

Isegi kõige täiuslikum Buddha õpetuse formuleering poleks päästnud ta järgijaid uute formuleeringute vajadusest, sest ehkki Buddha õpetus oli täiuslik – inimesed, kellele ta seda õpetas, polnud täiuslikud; see, millest nemad aru said ja teistele edasi andsid, kannatas piiratuse all, mis on omane kogu inimhõllemisele.

Hilisemad budismi koolkonnad on jäänud truuks printsibile muuta oma õpetamismeetodeid ja teostuse vahendeid vastavalt individuaalsetele vajadustele, aga ka vastavalt ajastu vaimsele (või ajalooliselt tingitud) arengule. Kui budistlik filosoofia oli muutunud keerulisemaks ja ulatuslikumaks, tekkis suur hulk õpetamismeetodeid, rahuldavaks iga erinevat psüühilist seisundit. Nii nagu Buddha juhendas oma õpilasi astmete kaupa, jätsid ka hilisemad budismi koolkonnad oma õpetuse raskemad aspektid, mis vajasisid kõrgemat teadmise- ja haridustaset, nende jaoks, kes täitsid neid tingimusi ja kes olid juba läbi käinud õppimise eelnevad astmed.

Sellest hoolimata ei tohi unustada, et end arusaadavaks teha, oli Buddha sunnitud end väljendama keele ja oma aja populaarsete tõekspidamiste abil. Isegi siis, kui kõik need, kes säilitasid Buddha sõnad, oleksid olnud arahan' id (pühakud) ei oleks see muutnud tõsiasja, et õpetused, mida nad sellisel kujul edasi andsid, olid mõisteliselt ja keeleliselt ajast tingitud formuleeringud. Samuti poleks nad suutnud aimata probleeme, mida veel polnud, ja isegi siis, kui nad oleksid olnud võimelised neid ette nägema, ei oleks nad saanud neid väljendada, sest keel, mis võimaldas neid väljendada või mõista, polnud veel sündinud.

Buddha ise oleks väljendanud oma õpetust teistmoodi, kui ta elanuks VI sajandil maj, selle asemel, et elada VI sajandil ema – ja see ei oleks tulenenud sellest, et dharma ehk tõde, mida ta õpetas, oleks olnud erinev, vaid need, keda oleks tulnud õpetada, oleksid lisanud oma teadvusele kaksteist sajandit ajaloolist, praktilist, vaimset ja psüühilist kogemust ning neil poleks olnud mitte ainult suurem varu mõisteid ja väljendusvõimalusi, vaid ka erinev mõtteviis erinevate probleemide ja perspektiividega ning erinevate meetoditega nende lahendamiseks.

Need, kes pimedalt usuvad sõnadesse, samuti need, kellele ajalooline vanus on tähtsam kui Tõde, ei nõustu iialgi sellega. Nad süüdistavad hilisemaid budistlikke koolkondi Buddhast eemaldumises, samal ajal kui need eemaldasid vaid Buddha kaasaegsete ja nende järeltulijate ajaga piiratud mõistetest.

Vaimseid nähtusi saab sama vähe "fikseerida" kui elu. Kus kasv lakkab, ei jää järele muud, kui surnud vorm. Me võime ajalooliste haruldustena säilitada muumiaid, mitte aga elu. Kui me seetõttu tõetsinguil ei toetu ajaloo faktilisele materjalile, pole see kahtlemine formaalses tõepärasuses või isegi nende inimeste taotluste tõetruuduses, kes säilitasid ja pärandasid edasi need vormid, vaid me ei usu, et vorme, mis loodi aastatuhandeid tagasi, võiks valimatult üle võtta, ilma et teeks sellega kahju meie vaimulaadile. Isegi parim toit muutub mürgiks, kui seda liiga kaua hoitakse. Tõdesid ei saa "üle võtta", neid tuleb pidevalt uuesti avastada. Neid tuleb igavesti muuta ja ümber kirjutada, et nad säilitaksid oma tähenduse, elava väärtuse ja vimse toitevõime. See on vaimse arengu seadus, millest tuleneb vajadus kogeda samu tõdesid alati uuel kujul ja kultiveerida ning propageerida mitte niivõrd tulemusi, kuivõrd *meeodeid*, mille abil me saavutame teadmise ja kogeme reaalsust.

Kui seda vaimse arengu protsessi kordab ja kogeb iga indiviid, ei tähenda see ainult seda, et indiviid muutub ühendavaks lülilik mineviku ja oleviku vahel, vaid ka seda, et minevik elustub ja nooreneb taas olevikukogemuses ning muutub tuleviku loomealgeks. Sel viisil kujundatakse ajalugu jälle ümber praeguseks eluks, ta muutub osaks meie olemuses ja mitte ainult õppimis- või austamisobjektiks, mis, eraldatuna oma lätetest ja orgaanilistest kasvutingimustest, kaotaks oma olulise väärtuse.

Niipea, kui me saame aru sellest orgaanilisest kasvust, lakkame me pidamast tema mitmesuguseid faase "õigeteks" või "valedeks", "väärtuslikes" või "väärtusetuteks"; me pigem järeldame, et sama teema või motiivi modulatsioonid rõhutavad just kontrastide jõuga ühist faktorit, põhialust.

Puu põhiloomus näiteks ei piirdu tema juurte, tüve, harude, okste ja lehtedega ega ka õite ja viljadega. Puu tõeline olemus seisneb kõikide nende osade orgaanilises arengus ja seoses, so tema ruumilise ja ajalise arengu terviklikkuses.

Niisamuti peame mõistma, et budismi põhiloomust pole võimalik leida abstraktse mõtte ajatus maailmas ega iidsuse pühitsetud dogmas, vaid ainult tema arengus ja ruumis, tema liikumise ja arenemise mõõtmatuses, kõikehaaravas mõjus elule ja kõigile ta aspektidele, lühidalt – tema universaalsuses.